

**Bada M. Život v Žiline v zrkadle jej mestskej knihy.
VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied: Bratislava, 2011, 137 s.**

Recenzovaným dielom sa stala monografia s názvom *Život v Žiline* z pohľadu materiálno-historického rozboru Žilinskej mestskej knihy, ktorá je slovenským aj zahraničným (a nielen všeobecným ale aj právnym) historikom dobre ba až dôverne známa. Autorom je predstaviteľ mladšej a nastupujúcej generácie všeobecných historikov, ktorý predloženou monografiou rozšíril bádateľský rádius na dejiny každodennosti a v ich rámci aj na právne dejiny súkromnoprávnej stredovekej a novovekej praxe. Vzhľadom na podtitul *Každodennosť Žilinčanov na základe analýzy zápisov Žilinskej mestskej knihy na prelome stredoveku a raného novoveku* recenzovanej monografie ju môžeme zaradiť medzi prvotné práce tohto druhu, ktoré ako *opus operandi* prijali uvedený rýdзи právnohistorický prameň. Mimochodom mestská kniha Žiliny bolo pred niekoľkými rokmi opätovne vydaná v reedícii od slavistu R. Kuchara¹ v dvojzväzkovej úprave a reprezentatívnom obale. Na Slovensku preto iste neutícha záujem o ňu, veď napokon od čias V. Chalúpeckého či I. T. Piirainena nebola predmetom bližšieho záujmu (s výnimkou lingvistu R. Kuchara). M. Bada spomína tiež jednu štúdiu prof. R. Rauschera: *O právu magdeburském, německým jazykem v knize Žilinské z roku 1378*, ktorá je už historicky prekonanou prácou, hoc i nemá nasledovníkov v právnohistorickej vede.² Žilinskú mestskú knihu autor spracoval v náznakovej analýze celého prameňa i čiastkových právnych tém a osobitne prihliadol na postavenie žien v meste vo svetle Žilinskej knihy. Vytvoril dielo, ktoré je iste pre právnych historikov podnetným čítaním, aspoň z viacerých prienikových tém: trestnoprávneho a dedičskoprávneho obsahu knihy, systému mestských správnych orgánov. V pohľadu dejín každodennosti skúmaných všeobecnou historiografiu venoval autor aj čiastočnú pozornosť materiálnej úrovni a hospodárskemu a spoločenskému životu. Jeho cieľom bolo spracovať obdobie prelomu stredoveku a ranného novoveku (koniec 15. až polovica 16. storočia) cestou rozboru príslušných ustanovení Žilinskej mestskej knihy, a ten potom využiť pri pokuse o rekonštrukciu modelu vtedajšej každodennej reality. Treba však hneď predznamenať, že ide o právnohistorickú realitu a to značne redukovanú – na urbánne prostredie jedného slovenského mesta a tiež vybraných (právnych) problémov a fenoménov.

Historický úvod autor venoval v troch prvých kapitolách genéze a vplyvu magdeburského práva na mestské právo Uhorska a osobitne na Žilinu. Naznačil v tretej kapitole tiež vznik Žilinskej mestskej knihy, tu však len rezumoval už dosiahnuté výsledky skoršieho výskumu. Uvedomil si apriórne dôležitú skutočnosť samotného vzniku tejto a podobných prameňov mestského práva – ich obsah je zväčša kompilátom viacerých prameňov (v Žiline to bolo Saské zrkadlo a magdeburské právo) a výsledkom je aj v prípade Žiliny zbierka charakteru právneho základu, modelu príjmuého a rozvíjajúceho sa kontinuitne v rámci vlastného systému žilinských mestských právnych obyčají. Základom zbierky bolo však magdeburské právo, preto Žilinu treba prijať medzi okruh právnych filii Magdeburgu, samotný korpus tvorí relatívne kompaktný celok, na ktorý nadväzujú zápisy z rokov 1451–1561 s obsahom poväčšine právnym. Autor sám tiež priznal, že pracoval z oboma jazykovými redakciami a to v nemčine a slovakizovanej češtine, pri druhej z nich sa opieral o vynikajúci rozbor F. Ryšánka

¹ KUCHAR, R. *Žilinská právna kniha (preklad magdeburského práva. Zápisy právnych úkonov žilinských mešťanov)*. Bratislava: VEDA, 2009, 208 s. a KUCHAR, R. *Žilinská mestská kniha (obrazová dokumentácia)*. Bratislava: VEDA, 2009, 170 s. Naposledy KUCHAR, R. Majetkové vzťahy, ich jazykové vyjadrenie a kódex Magdeburského práva. *Právny obzor*, 93, 2010, č. 1, s. 57–76.

² Štúdia bola publikovaná v *Kniha žilinská*. Chalúpecký, V. (ed.). Bratislava: Učená spoločnosť Šafaříkova, 1934, s. LVII–LXIV.

k dotknutému prekladu knihy, deformovanej najmä nepochopením alebo zlým prepisom nemeckého originálu. Zaujímavou súčasťou mestskej knihy sú zápisy v rokoch 1451 až 1561 obsahujúce vecnoprávne, trestnoprávne, dedičskoprávne spory a najmä závetnú prax, ktorá sa stáva cenným prameňom k dejinám právnej každodennosti.

Piata a šiesta kapitola sú venované správe mesta a najmä právnemu postaveniu a kompetenciám richtára a členov mestskej rady (tzv. boženíkov) a ďalších súvisiacich povolaní a funkcií, vrátane učiteľa či farára. V šiestej kapitole z pohľadu dejín každodennosti skúmaných predovšetkým všeobecnou historiografiu autor venoval aj čiastočnú pozornosť materiálnej úrovni a hospodárskemu a spoločenskému životu. Zaujímal sa najmä o inventáre domácností, hospodárske náradia, tiež o hospodárske kontakty mešťanov a typickej meštianskej mobility. Autor rozširuje v niektorých momentoch dejiny každodennosti a v rozbere o správe mesta sa dotýka podstatnej časti právnych dejín – mestskej samosprávy ako súčasti budúcej verejnej správy, resp. správy pôvodných kráľovských (šľachtických) majetkov, na ktorých zväčša vznikali väčšie trhové osady s kumuláciou osôb a kapitálu, tu sa predovšetkým koncentrovali kolonizačné procesy spojené s mestotvorným procesom a teda tu sa odvíjala genéza mestských partikulárnych práv/korpusov práva. Čiastočne sa pre právnych historikov poskytujú touto sondou do dejín Žiliny staro-nové poznatky k dejinám správy.

Siedma kapitola postihla hlavné aspekty trestného a dedičského práva, ktoré treba priznať v Žilinskej mestskej knihe zostali zachytené ako významné súdobé právne odvetvia všeobecného súkromného mestského práva. Ide však len o 10 strán objemu samotného textu monografie a autor sa v tejto kapitole pristavil pri najzaujímavejších kazuistikách a prípadoch, v ktorých excerpoval základ danej kauzy a jej riešenie v medziach žilinského mestského práva a v odkazoch na zápisy v Žilinskej knihe. Načrtáva obraz najtypickejších trestných činov a prečinov, krádeží, rôznych foriem násilností, krivého obvinenia v sporoch o česť. Pristavil sa pri originálnom termíne „pokoľ“ v zmysle všeobecného (z)mieru, pokoja v meste, o ktorí dbali a starali sa najmä mestské orgány. Ako uvádza autor (s. 67): „*mestská pospolitost mala tvorit mierové spoločenstvo a každý mešťan a obyvateľ mesta bol povinný zdržiavať sa takých činov, ktoré by narušali mier mesta*“, pre nás právnych historikov ide v právnej histórii o málo prebádaný fenomén riešenia konfliktov v stredoveku (naposledy obsiahnutý vo veciarych štúdiách T. Gábríša³, v Českej republike napr. V. Knolla⁴).

Autor na s. 72 konštatuje, že prevažná väčšina zápisov obsahla dedičské a majetkové pokonávky. Vo vzťahu k dedičskoprávnym kauzám sa pridŕža autor rovnakého kauzistického vzoru opisov najvýznamnejších sporov, pričom reflektuje relevantný údaj s výraznou výpovednou hodnotou o necelom 17 % obsahu Žilinskej knihy venovanom závetom a závetnej praxi. Poukazuje na prípadnú bežnú prax dedičských sporov, ktorým mešťania chceli predísť zriadením závetu (resp. sám užíva súdobý termín testament), čo je najobvyklejší profánny dôvod jeho zriadenia. Deklaruje tiež dôležitý predpoklad dedenia – slobodu testovania a tiež relatívne slobodnú dispozíciu dedičov s pozostalosťou (s. 74).

Musím však pripustiť, že dielo nereflektovalo v samostatnej kapitole dôležité ustanovenia vecnoprávneho charakteru spojené s mestskými majetkovými (v užšom zmysle vlastníckymi) vzťahmi, osobitne problematickým bolo v uhorskom súkromnom (napr. aj v šľachtickom) práve chápanie záložného práva a komplikovaných vzťahov pri zálohoch nehnuteľností.

³ GÁBRÍŠ, T. *Právo a dejiny. Právnohistorická propedeutika*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2012, s. 311–327.

⁴ KNOLL, V. Orlice a Labuť. Ochranné smlouvy pánů ze Švamberka a města Chebu v 15. století. In: Vilém Knoll (ed.). *Pocet Stanislavu Balíkovi k 80. narozeninám. Acta historico-iuridica Pilsnensia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 174–193.

Autor vecnoprávnu stránku kompenzoval a načrtnol v kapitolách o právnom postavení žien. Bohužiaľ sa tým odhalila slabina daného diela, keďže v systéme súkromného práva vecné a osobitne vlastnícke právo je vždy a bolo kľúčovým právnym pododvetvím, upraveným v každej stavovskej vrstve a u mešťanov starostlivo upravené vo vlastnom mestskom obyčajovom práve a vychádzajúcom z mestského privilégia.

Ženy ako subjekty a objekty v Žilinskej mestskej knihe prestavil autor v 8. a 9. kapitole. Nadväzuje tak na svoju skoršiu štúdiu *Žena v systéme Žilinského magdeburského práva*, publikovanú v roku 2004 v Zborníku *Žena a právo*.⁵ Autor analyzuje a excerpuje články z mestskej knihy týkajúce sa právnej stránky (ko)existencie žien v Žiline. Zároveň autor uvádza známu ideu slobodnej atmosféry mesta, ktorá oslobodzuje, a preto na rozdiel od vidieckeho obyvateľstva ženy mesto ako Žilina „*zvláštnym spôsobom emancipovalo a predovšetkým vďaka majetkovým pomerom (dedeniu nehnuteľností, peňazí), ... sloboda ženy v zmysle jednotlivca nebola možná. Mohlo ísť len o slobodu korporatívnu*“ (s. 78), k čomu dodávam, že tento spoločensko-právny mantinel a regula boli platné pre celú mestskú komunitu *en bloc*. Autor sa venuje normatívnej rovine, čiže obsahu ustanovení Žilinskej mestskej knihy (v podkapitolách znásilnenie, trestné činy a previnenia žien, niektoré práva a povinnosti žien v manželstve, majetkovoprávne postavenie žien a ich príbuzných, funkcia „rečníka“ žien a detí). Deviatá kapitola prihliadla na ženy a ich rodiny vo svetle zápisov v Žilinskej mestskej knihe. V uvedenej kapitole práca reflektovala praktickú realizáciu noriem žilinského práva. Články právnej knihy ako aj zápisy mestskej knihy dokladajú, že v manželstve sa uplatňoval na jednej strane princíp mužského poručníctva (funkcia tzv. rečníka žien) nad ženou, na druhej strane i princíp partnerstva (uplatňovaná koakvizícia, zdieľaný spoločný status oboch manželov).

Osobitne sa musím zmieniť o diskrepancii ustanovení právnej knihy a skutočného uplatňovania práva v Žiline skúmaného obdobia, keď, ako správne autor uznáva, mnohé ustanovenia právnej knihy sa prestali používať (jedným z dôvodov mohol byť nie veľmi presný a zavádzajúci preklad do slovakizovanej češtiny) a v takýchto prípadoch opúšťania litery zákona treba siahnúť po individuálnych právnych aktoch realizácie práva. Možnosť komparovať písané právo s výsledkami iurisdikcie mesta ako aj záväzkových dohôd a pokonávok najrozličnejšej povahy tvorených zväčša na základe samotnej právnej knihy prináša zaujímavé výsledky, v ktorých sa odráža dynamika právneho vývoja za podmienky právom aprobovaného konania.

Záverom môžeme konštatovať v celku pozitívny dojem z celého diela, ktorý kalí náčrtkový opis viacerých problémov, právnych inštitútov bez hlbšieho poznania celého systému mestského práva, resp. autorovou ambíciou sa mohla stať hlbšia analýza daného prameňa ako predstaviteľa partikulárneho mestského práva vsadeného do kontextu systému magdeburského mestského okruhu, ku ktorým sa priradili viaceré mestá Uhorska a väčšina miest Slovenska. Autor zostáva v zajatí klíše záverov vo vzťahu k typickým právnohistorickým problémom a témam. Sám ich skôr len opisuje cez prizmu všeobecného historika, používa súdobú a nie súčasnú právnu terminológiu, ktorá na viacerých miestach a pri rezumovaní by bola na mieste. Negatívne hodnotím, že neobsiahol majetkovoprávne vzťahy, t. j. vzťahy súvisiace s vecným právom a vlastníctvom, zálohy nehnuteľností/hnuteľností, ktoré sú v celých dejinách aj dnes akýmsi „rudimentom“ súkromného/občianskeho práva a od nich sa napokon prípadne odvíjajú event. aj spomenuté trestnoprávne a dedičskoprávne vzťahy, pokiaľ príjmem tiež širší obsah a význam minulého súkromného práva mešťanov (tzv. *ius civile*). Práci chýba tiež bližšia systematika Žilinskej knihy a jej rozbor. Absentuje tiež syntéza získa-

⁵ BADA, M. *Žena v systéme Žilinského magdeburského práva*. In: T. Lengyelová (ed.), *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*. Academic Electronic Press: Bratislava, 2004, s. 24–45.

ných poznatkov v závere, a aspoň pokus o koncentrovanejšie, ucelené právnohistorické ale aj vlastné všeobecnohistorické zhodnotenie daného prameňa a v ňom zachytených právnych inštitútov v systéme mestského práva alebo spoločenských fenoménov v živote Žilinčanov a mesta Žiliny, často autorovi chýba základný právnohistorický kontext, ktorý sa určite mohol postihnúť aspoň na úrovni staršej monografie Š. Lubyho: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*.

S autorovými závermi však neraz možno súhlasiť, ako laik si uvedomoval zložitosť právnych otázok, popísal niektoré základné právne vzťahy a inštitúty. Zdôraznil význam dedičsko-právnej problematiky, ktorá sa odzrkadlila vo význame, ktorý jej priznali zápisy a články samotnej Žilinskej mestskej knihy.

Prácu môžem klasifikovať aj ako pokus o obnovený záujem o právne pramene k starším dejinám Slovenska, o monografickú štúdiu k dejinám každodennosti, historickej antropológie a právnej histórie, na jednej strane dielo síce len rozširuje poznanie k dejinám mestského práva a regionálnych dejín Žiliny, no z iného uhla perspektív budúceho výskumu zakladá solídny podklad pre extenzívnejšie poňaté výskumné projekty analýz mestských práv v Uhorsku/Slovensku, ktoré sa za posledných 20–25 rokov neodklonili od primárnych pokusov o editovanie prameňov, *vice versa* uvedená autorský počín je príkladom hlbšej analýzy a využitia daných právnohistorických prameňov.

doc. JUDr. PhDr. Adriana Švecová, PhD.

Právnická fakulta Trnavské univerzity v Trnave